

Wetenschappelijk annoteren – Notitie SteR 2017

Kwaliteitskader vastgesteld door de SteR-programmaraad 20 november 2017

Inleiding

Al geruime tijd wordt er een discussie gevoerd over de ‘wetenschappelijke’ status van de juridische annotatie.¹ Hoewel het annoteren van rechterlijke uitspraken onder juristen sinds jaar en dag wordt gezien als een belangrijke activiteit van de juridische wetenschapper – en in ieder geval van degenen die zich richten op het positieve recht –, staat de wetenschappelijke status van ‘de noot’ onder druk.

Hiervoor zijn verschillende oorzaken aan te wijzen. Aangenomen wordt dat het actuele onderzoeksbeleid, dat sterk focust op internationalisering, multidisciplinariteit en ‘peer reviewed’ artikelen (in A-tijdschriften), hieraan debet is. Dit beleid bevordert een wetenschappelijke *monocultuur*. De annotatie is een vreemde eend in de bijt. Het annoteren, met veel aandacht voor de (nationale) rechtspraktijk, legt het snel af in een onderzoekcultuur waar het bèta-onderzoek de toon zet. Hierbij komt dat de Angelsaksische dominantie in het juridische toponderzoek bepaald niet bijdraagt aan het aanzien van de noot.²

Wanneer wetenschappers worden ontmoedigd om noten te schrijven is de cirkel rond. Doordat annotaties – terecht of onterecht – niet langer als product van wetenschappelijke output worden gezien neemt de animo voor annoteren onder medewerkers van juridische faculteiten af. Overigens trekken lang niet alle faculteiten in Nederland op dit punt één lijn. Sommigen kijken genuanceerd naar de waarde en betekenis van noten; anderen hebben de annotatie evenals het bewerken van handboeken, op de ‘zwarte’ lijst geplaatst. Het is een activiteit die men maar als hobby moet beoefenen.

Inmiddels lijkt het tij voor de annotatie te keren. Door de groeiende betekenis van ‘valorisatie’ van onderzoek heeft de noot de wind in de rug. Er is immers weinig wetenschappelijk juridisch werk dat in de rechtspraktijk (advocatuur, rechtspraak) zo wordt gewaardeerd dan de commentaren op rechterlijke uitspraken. Hoopgevend is verder dat jurisprudentietijdschriften initiatieven ontplooiën om de kwaliteit van annotaties te borgen. Sommige tijdschriften bieden de mogelijkheid om te differentiëren tussen gewone noten (die als vakpublicatie gelden) en

¹ Zo werd in 2011 ter gelegenheid van het 95-jarig bestaan van het jurisprudentietijdschrift *AB* een symposium georganiseerd. Zie voor een uitvoerig verslag: D.W.M. Wenders, ‘De kunst en kunde van het annoteren. De maatschappelijke en wetenschappelijke betekenis van annotaties, in het bijzonder in het bestuursrecht’, *NTB* 2011/39, p. 272 e.v. en R.J.N. Schlössels, ‘De noot van de toekomst – De toekomst van de noot?’, *Ars Aequi* 2012, p. 230-233. Zie verder, met vooral kwalitatieve gegevens, M. van Opijnen, ‘Jurisprudentiestatistiek. Over de publicatie, annotatie en citatie van rechterlijke uitspraken’, *NJB* 2011/1658, p. 2142 e.v.

² Bekend is dat de annotatie in het continentale recht (bijv. Frankrijk) beter scoort dan in het Engelse.

wetenschappelijke noten. Deze laatste worden dan aan een afzonderlijke reviewprocedure onderworpen.

Ten slotte is niet onbelangrijk dat uit de externe Nijmeegse onderzoeksvisite (2016) naar voren is gekomen dat annoteren wel degelijk kan worden gezien als een wetenschappelijke activiteit.³ Maar het kan geen vrijblijvende activiteit zijn waarbij geen spelregels gelden. Naast het voldoen aan algemene kwaliteitsindicatoren voor juridisch onderzoek⁴ is een belangrijke gedachte dat de noot als bouwsteen kan (en meer zou moeten) fungeren voor verder onderzoek. Dit pleit ervoor dat het annoteren bij voorkeur niet willekeurig geschiedt. Er dient zorgvuldig een thematisch ‘track record’ te worden opgebouwd waarbij bepaalde thema’s of lijnen in de rechtspraak worden uitgediept. Een dergelijke clustering kan de opmaat zijn voor een wetenschappelijk artikel.

Omdat het onderzoekcentrum SteR het belang van het annoteren onderschrijft, wordt hierbij een ‘kwaliteitskader’ voor het annoteren opgesteld. In dit verband is ervoor gekozen om de wetenschappelijke randvoorwaarden voor een goede noot in een aantal punten bondig samen te vatten.

Uitgangspunt is dat annotaties die aan de (meeste van de) genoemde randvoorwaarden voldoen, volwaardig behoren tot de wetenschappelijke output. Hierbij geldt dat een serie van een aantal samenhangende wetenschappelijke annotaties in beginsel kan worden gewaardeerd als één (wetenschappelijk) artikel. Bij de verslaglegging is het aan de betrokken wetenschapper om zijn product te toetsen aan de aandachtspunten. In geval van twijfel kan uiteraard de programmaleiding en/of de voorzitter van SteR hem/haar verzoeken om een en ander nader aannemelijk te maken.

Bij het formuleren van de hierna genoemde indicatoren is gebruik gemaakt van de aangehaalde literatuur en de daarin genoemde aandachtspunten. In beginsel zal een wetenschappelijke annotatie minimaal aan de punten 1 t/m 3 moeten voldoen; voor de overige criteria geldt, dat aan hoe meer punten is voldaan, hoe aannemelijker het wetenschappelijke karakter van de annotatie is.⁵ Hierbij wordt aangetekend dat de aandachtspunten uiteraard ook kunnen bijdragen aan de kwaliteit van noten die uiteindelijk worden opgevoerd als vakpublicatie.

Tien aandachtspunten voor de wetenschappelijke kwaliteit van een annotatie

1. In de annotatie wordt niet volstaan met het enkel beschrijven van de casus en het louter samenvatten van de uitspraak; de annotatie dient een kenbaar deel algemene

³ Zie over de wetenschappelijke mogelijkheden van de annotatie ook: W. van Genugten, *Align where possible, unique and self-confident where appropriate. Developments in legal research in its assessment*, June 2017, p. 13. Overkoepelend rapport externe onderzoeksvisite.

⁴ Zie het recente proefschrift van M. Snel, *Meester(s) over bronnen. Een empirische studie naar kwaliteitseisen, gevaren en onderzoekstechnieken die betrekking hebben op het brongebruik in academisch juridisch-dogmatisch onderzoek* (diss. Tilburg), Boomjuridisch 2016.

⁵ Voor de goede orde: ook de vak-annotatie wordt als output opgevoerd en heeft waarde!

beschouwing te bevatten waarin wordt gereflecteerd op de uitspraak met het oog op juridische dogmatiek, rechtsbeginselen of algemene begrippen. In de algemene beschouwing wordt onderscheid gemaakt tussen rechtsdogmatische aspecten (systematisch-juridische invalshoek) en rechtspolitieke aspecten.

2. De annotatie benoemt duidelijk de probleempunten die zich aandienen naar aanleiding van de uitspraak en kent verder een logische opbouw waarin de verschillende punten worden besproken en uitgewerkt; hierbij wordt duidelijk welke de bijdrage is aan de al bestaande kennis (niet louter herhaling wetenschappelijke kennis).
3. Het karakter van de annotatie is zaak overstijgend; dit dient onder meer tot uitdrukking te komen in het positioneren van de besproken uitspraak tegen de achtergrond van het algemene leerstuk dat aan de orde is/de leerstukken die aan de orde zijn. In het bijzonder wordt aandacht besteed aan rechtsvormende aspecten in de uitspraak waarbij deze rechtsvormende activiteit wordt gewaardeerd en mogelijke alternatieven worden besproken.
4. Een bijzonder punt van aandacht is het duiden en kritisch becommentariëren van de jurisprudentielijn(en) waarbinnen de uitspraak moet worden geplaatst; bij 'om gaan' of 'anders dan voorheen'-uitspraak dient het commentaar in het bijzonder te zien op de voor- en nadelen van de nieuwe benadering ten opzichte van de verlaten rechtspraak.
5. De annotatie voorziet – voor zover relevant – in de vermelding van andere uitspraken waarmee de besproken uitspraak in verband staat (het in beeld brengen van de jurisprudentielijnen).
6. In de annotatie wordt op een representatieve en evenwichtige wijze verwezen naar relevante literatuur. De aard van de annotatie stelt overigens beperkingen aan de vermelding van bronnen.
7. Er gaat, voor zover relevant, aandacht uit naar internationale en Unierechtelijke invalshoeken, waarbij het standpunt van de rechterlijke instantie ter zake (of juist het ontbreken daarvan) van commentaar wordt voorzien.
8. Er wordt aandacht besteed aan de praktisch-maatschappelijke relevantie van de uitspraak, evenals aan eventuele knelpunten in de toepassing en/of uitvoering van de uitspraak. Waar mogelijk worden voor de rechtspraktijk hanteerbare suggesties gedaan voor een adequate toepassing van de relevante jurisprudentie.
9. In de annotatie worden zo mogelijk verbanden gelegd met eerdere ter zake relevante annotaties van de annotator waardoor de (kenbaarheid van de) thematische clustering wordt bevorderd.

10. Generaliseringen en syntheses (beweringen met het oog op bijv. vaste rechtspraak, de heersende leer, gevolgtrekkingen met een algemene strekking etc), dan wel de bestrijding daarvan moeten in voldoende mate worden gedragen door het gehanteerde bronnenmateriaal waarbij met name aandacht (gemotiveerde bestrijding) uitgaat naar bronnenmateriaal dat de generalisering of synthese bestrijdt/ondergraaft.